

Євген Миколайович Пащенко
аспірант кафедри кримінального права та кримінології
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

ВИДИ ВІЙСЬКОВИХ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ (КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

В розбудові правової, незалежної і демократичної держави важливою складовою для України є оборона, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. Тому в умовах неоголошеної збройної агресії Російської Федерації проти України, гостро постають питання забезпечення військової дисципліни, стабільного правопорядку та бойової готовності, як у підрозділах Збройних Сил України так і інших військових формуваннях створених відповідно до законів України.

Одним із напрямів забезпечення правопорядку у силовому військовому блоці України є запобігання саме насильницькій злочинності військовослужбовців. Успішність зазначеної діяльності з боку правоохоронних органів держави значною мірою залежить від теоретичних кримінологічних розробок запобігання окремим її видам. Такі розробки слід починати з визначення поняття військового насильницького злочину і його видів. Ознаки та класифікація таких злочинів дозволяють встановити важливі їх кримінологічні характеристики, які слід ураховувати при розробці заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального запобігання.

Військові насильницькі злочини мають з одного боку, ознаки військових злочинів (в першу чергу, суб'єкта цих злочинів), а з другого ознаки саме насильницького злочину.

Кримінальний кодекс України в ст. 401 дає наступне визначення поняття військового злочину – це передбачені КК України злочини проти встановленого законодавством порядку несення служби, вчинені військовослужбовцями та резервістами під час проходження зборів.

Сучасні дослідники даної проблеми в галузі кримінального права не погоджуються з таким визначенням і пропонують військовими злочинами визнавати передбачені КК України злочини, що посягають на нормальну діяльність воєнної організації України, що вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними й резервістами під час проходження зборів. До суб'єктів злочинів пропонується також відносити і працівників поліції, під час введення на території України воєнного стану або оголошення особливого періоду, а також інших осіб [1, С.185].

На відміну від кримінального права кримінологія інакше визначає і злочин, і злочинність. На наш погляд, насильницьким військовим злочином слід визнавати суспільно небезпечне, кримінально протиправне діяння, яке посягає одночасно на порядок несення військової служби і на життя, здоров'я, фізичну та психічну недоторканість особи шляхом застосування фізичного та (або) психічного насильства поза або всупереч волі потерпілої особи, яке вмотивоване ворожою, інструментальною або негативистською мотивацією і спричиняє фізичну та (або) психічну шкоду або ставить під загрозу застосування такої шкоди іншій особі.

В законодавстві про кримінальну відповідальність України по-різному визначаються ознаки фізичного та психічного насильства та його наслідки у військових насильницьких злочинах: тяжкі наслідки; побої; тілесні ушкодження; середньої тяжкості чи тяжкі тілесні ушкодження; смерть потерпілого; загибель потерпілого; загибель людей; загибель кількох осіб; пов'язані з умисним вбивством, тощо. Як ми бачимо це в першу чергу, наслідки саме фізичного кримінального насильства військовослужбовців.

У розділі Кримінального кодексу, який передбачає відповідальність за військові злочини термін насильство вживається по-різному: «вчинення

насильницьких дій», «вчинення іншого насильства», «насильство або жорстоке поводження», «погане поводження або особлива жорстокість», «вчинення дій, які мають характер знуцання або глумління».

Кримінологічна класифікація на відміну від кримінально-правової будується за комплексною підставою, які включає різноманітні елементи кримінологічної характеристики: особистість злочинця, мотиви, характеристику жертви злочину тощо. «Практичні потреби суспільства повинні знаходити своє відображення в класифікації злочинів, визначати її задачі. Класифікація злочинів викликана до життя потребами удосконалення практики боротьби зі злочинністю, поглибленням диференціації відповідальності в залежності від тяжкості злочинів» [2, С. 17].

Н.І. Загородников наголошує, що в логіці класифікацію поділяють на природну та штучну. Природна класифікація це та, в основі якої лежить істотна ознака, яка визначає природу предметів та явищ, що вивчаються. Класифікація злочинів за ступенем суспільної небезпеки є природною. В основі штучної класифікації лежить ознака, вільно взята, та яка має значення з практичної точки зору для цілей здійснюваного дослідження. Штучні класифікації розповсюджені в кримінології. Вони мають важливе значення для кримінологічного аналізу злочинності, для розробки профілактичних заходів, які спрямовані на її запобігання [3, С. 16]. Перед тим як дати кримінологічну класифікацію насильницьких військових злочинів слід наголосити, що ці злочини можуть бути лише умисними і характеризуватися фізичним або психічним насильством і відповідною насильницькою мотивацією.

Основною кримінологічною класифікацією військових насильницьких злочинів є наступна:

- 1) злочини проти життя і здоров'я, честі та гідності військовослужбовців: порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості, порушення правил поводження зі зброєю, а також речовинами і предметами, що

становлять підвищену небезпеку для оточення, порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання, порушення правил несення прикордонної служби, порушення правил несення бойового чергування, порушення статутних правил внутрішньої служби, злочинні дії військовослужбовця, який перебуває в полоні;

2) злочини проти життя і здоров'я, честі та гідності інших осіб: насильство над населенням у районі воєнних дій, погане поводження з військовополоненими, мародерство;

3) насильницькі злочини проти військових начальників: непокора; опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків, погроза або насильство щодо начальника;

4) насильницькі злочини військових на начальників: перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень.

Саме така кримінологічна класифікація має значення для кримінологічного аналізу насильницької злочинності військовослужбовців і для розробки профілактичних заходів, які спрямовані на її запобігання.

Література:

1. Харитонов С.О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України: монографія. Харків: Право, 2018. 328 с.;

2. Кривоченко Л.Н. Классификация преступлений: монография. Харьков: Вища школа, 1983. 129 с.

3. Классификация преступлений и её значение для деятельности органов внутренних дел: монография / под ред. Н.И. Загородникова. Москва: Московская высшая школа милиции МВД СССР, 1983. 84 с.